

RESEARCH PAPERS

from the Department of Social Sciences

Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi

Research Paper no. 5/05

**Metodologiske problemstillinger i
Michel Foucaults genealogiske magt-
og frihedsanalytik: Ti bud**

Peter Triantafillou

Roskilde University, Denmark

Research Paper no. 5/05

**Metodologiske problemstillinger i
Michel Foucaults genealogiske magt-
og frihedsanalytik: Ti bud**

Peter Triantafillou

Roskilde University, Denmark

**Research Papers from the Department of Social Sciences,
Roskilde University, Denmark.**

Working paper series

The Department of Social Sciences is one of the largest at Roskilde University with 65 permanent scientific personnel together with several Ph.Ds, and other teaching staff. Most of the academic personnel have a background in economics, political science or sociology. It is a general goal of our department and the rest of Roskilde University to foster interdisciplinary teaching and research. The later can be seen from the four main research lines of the department, namely:

- ❖ Welfare State and welfare society
- ❖ Public organisation and policy analysis
- ❖ Innovation and processes of change in service and industry
- ❖ Institutions, actors and institutionalisation
- ❖ Public sector economics, organisation and planning

The Research Papers from the Department of Social Sciences are edited by Associate Professor Anders Chr. Hansen & Janni Villadsen.

Please note that:

The papers are on a 'work in progress' form, which means that comments and criticisms in the form of feed-back are welcomed. For this purpose, the address(es) of the author(s) is specified on the title page. Readers must also be aware that the material of the working papers might be printed later in journals or other means of scientific publication in a revised version.

© The author(s)

All rights reserved. No part of this working paper may be reprinted or reproduced or utilised in any form or by any electronic, mechanical, or other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any information storage or retrieval system, without permission in writing from the author(s).

ISSN 1399-1396

Abstract

Hvilke problemstillinger rejser der sig, når vi forsøger at anvende Foucaults genealogiske magt- og frihedsanalytik, og hvordan kan vi forholde os til disse? Papiret forsøger at give ti overordnede bud på, hvordan vi kan tackle nogle af de mange metodologiske problemstillinger, der rejser sig i forbindelse med at gennemføre genealogiske analyser af magt- og frihedspraksisser. De ti bud indeholder hver især et positivt og et negativt budskab, dvs. hvad indebærer genealogien og hvad indebærer den ikke. Papiret retter sig mod studerende og forskere, som inspireret af Michel Foucaults og andres analyser, ønsker at analysere magt- og frihedspraksisser. Papiret søger ikke, at give en egentlig besvarelse af de mange metodologiske problemer og udfordringer. Men forhåbentlig kan det anspore til, at disse tages op til diskussion, videreudvikling og produktion af nye og forstyrrende genealogier.

Keywords: Genealogi, metodologi, magt, frihed, Michel Foucault.

Address for correspondence: triant@ruc.dk

**Metodologiske problemstillinger i Michel Foucaults
genealogiske magt- og frihedsanalytik: Ti bud**

Af Peter Triantafillou, Roskilde Universitetscenter, Danmark

Indholdsfortegnelse

INDLEDNING	7
1. NUTIDSHISTORIE: EJ TRANSHISTORISK ANALYSE.....	8
2. SELEKTIV ANALYSE: EJ TOTALISERENDE.....	10
3. PRAKSISSER: EJ IDEALER ELLER FORESTILLINGER.....	11
4. NOMINALISME OG POSITIVISME: EJ ESSENTIALISME OG MENING	12
5. SANDHEDSEFFEKTANALYSER: EJ SANDHEDSPRODUKTION.....	14
6. MAGT- OG FRIHEDSANALYTIK: EJ DOMINANS OG AUTONOMI	16
7. STRATEGISKE RELATIONER: EJ KAUSALITET	17
8. NORMER OG NORMALISERENDE EFFEKTER: EJ REALISERING ...	18
9. PROBLEMATISERENDE OG NORMATIV: EJ PROBLEMLØSENDE OG NORMALISERENDE	19
10. ANALYSE AF NUTIDIGE MAGTRELATIONER, ELLER EJ? OG, HVORDAN?	21
CENTRALE BEGREBER.....	25
LITTERATUR.....	26

Indledning¹

Formålet med dette papir at give ti overordnede bud på, hvordan vi tackler nogle af de mange metodologiske problemstillinger, der rejser sig i forbindelse med at gennemføre genealogiske analyser af magt- frihedspraksisser. De ti bud indeholder hver især et positivt og et negativt budskab, dvs. hvad indebærer genealogien og hvad indebærer den ikke. Papiret retter sig mod studerende og forskere, som inspireret af Michel Foucaults og andres analyser, ønsker at analysere magt- og frihedspraksisser. Jeg skal med det samme understrege, at dette papir ikke er endnu en fortolkning af, hvad Foucault eller hans analyser virkelig handler om. Jeg søger i stedet at give nogle højest subjektive bud på, hvordan man kan håndtere nogle af de metodologiske mange problemstillinger, der er knyttet til forsøget på at lade sig inspirere af Foucault genealogiske analyser.

Genealogiens formål er, at problematisere og re-politisere nutidige tanke- og handleformer ved at gøre disse fremmede eller unaturlige. Midlet hertil er, at gennemføre nutidshistorier, dvs. analyser af tidligere tiders ofte markant forskellige tanke- og handleformer for derved at gøre aktuelle måder at tænke og handle på mindre selvfølgelige. Med andre ord er genealogien en aktivitet, der forsøger at få os til at tænke anderledes og stille os i en anderledes relation til nutiden, frem for at legitimere eksisterende måder at tænke og handle på (Foucault 1987: 9).

Ethvert forsøg på at diskutere de metodologiske problemstillinger knyttet til genealogien står overfor et grundlæggende problem. Langt hovedparten af de eksisterende genealogiske analyser (af Foucault og andre) undlader bevidst at basere disse på en mere eller mindre fast fremgangsmåde, fordi dette ville stride mod genealogiens formål. Selvom Foucaults bøger, forelæsninger og interviews således indeholder en række metodologiske refleksioner og (efter-)rationaliseringer, så finder man ingen steder nogle faste standarder for, hvordan sådanne analyser bør gennemføres. Imidlertid er der et stort behov for at diskutere og forhåbentlig afklare en række metodologiske problemstillinger som Foucaults og andre genealogers analyser rejser. Ikke mindst mener jeg, at der er behov for at give et bud på nogle af de metodologiske problemstillinger, som møder de dumdristige, der, inspireret af Foucault's begrebsramme, kaster sig ud i empiriske analyser.

Enhver refleksion over de metodologiske problemstillinger i genealogien må gøre sig klart, at Foucaults genealogiske analyser hverken er de første eller de sidste genealogiske analyser. Foucaults analyser er dybt inspireret af Nietzsche.² Dernæst har Foucault (og Nietzsche) efterfølgende inspireret en række historiske analyser af magt og frihed. Der er altså ingen, der har monopol på genealogien som analyseredskab, og der findes dermed heller ikke én korrekt version af denne. Som Lars Henrik Schmidt og Jens Erik Kristensen har udtrykt det: "Den [genealogien] er først og fremmest en bestemt analytik, en praksis som maner til eftertanke og efterfølgelse uden mulig repetition"

¹ For kritiske og konstruktive kommentarer til en tidligere version af dette papir takkes forskningsgruppen Offentlig Politik og Administration ved Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, Roskilde Universitetscenter.

² Jeg tænker her på Nietzsche's kritik af konventionel historieskrivning (Nietzsche 1980), hans problematisering af viljen til sandhed (Nietzsche 1974), og hans genealogi af religiøse forestillinger og moral (Nietzsche 1994).

(Schmidt and Kristensen 1985: 5). Det er i det hele taget dybt problematisk, at tale, som jeg og andre har gjort, om genealogien i ental. Der findes ikke en genealogi, men et stort antal af meget forskelligartede genealogiske analyser, der behandler meget forskelligartede emner (For en langtfra udtømmende oversigt, se: Dean 1999: 3).

Jeg har i dette papir valgt primært at tage udgangspunkt i Foucaults analyser. Når jeg ikke tager udgangspunkt i Nietzsches analyser skyldes det, at de indeholder en række måder at forstå magt og viden på, som jeg finder, at Foucault giver et mere adækvat svar på. I det omfang jeg har fundet, at mere recente akademikere har bidraget med noget nyt til diskussionen og afklaringen af de metodologiske problemstillinger har jeg inddraget disse. Det er dog karakteristisk, at disse diskussioner fremkommer en passant i konkrete genealogiske analyser, og ikke som selvstændigt tema (To væsentlige bøger er: Andersen 1999: 28-63; Kendall and Wickham 1999). En årsag hertil er formentlig, at genealogien som bemærket ovenfor generelt vender sig mod forsøg på at gøres til en standardiseret analyseform. En anden grund er måske, at en sådan diskussion ikke egner sig særlig godt til nutidens autoriserede publiceringsformer. Artikler er som det sikkert vil fremgå af dette arbejdspapir for korte til at gå i dybden med disse problemstillinger. Og en hel bog, der kun fokuserer på metodologiske diskussioner, har formentlig en begrænset appel udenfor en snæver skare af post-strukturalistiske nørder

Jeg har valgt at fokusere på de metodologiske overvejelser, der har relevans for Foucaults analyser af udøvelsen af magt og frihed.³ Et vist kendskab til Foucaults centrale begreber er en fordel, men ikke en nødvendighed. Jeg definerer, disse begreber efterhånden, som jeg bruger dem. En samlet liste med korte definition findes til slut i papiret.

De to første bud omhandler den historiske tilgang i genealogien. Bud 3 og 4 redegør for genealogiens kernegenstand – praksisser – og deres relation til deres navne. Bud 5 og 6 omhandler genealogiens begrebsliggørelse og analyse af viden, magt og frihed. Bud 7, 8 og 9 diskuterer, hvordan genealogien mere generelt søger at synliggøre og problematisere sociale praksisser. Det tiende og sidste bud omhandler genealogiens potentiale for at analysere nutidige magt-frihedspraksisser, herunder de problemstillinger, der ligger i at benytte sig af andre datakilder end dokumenter.

1. Nutidshistorie: ej transhistorisk analyse

Genealogisk analyse er drevet af et engagement i nutidige problematikker og konflikter. Det betyder ikke, at den forsøger at forstå fortiden med nutidens begreber og standarder. Genealogisk analyse søger at undgå en transhistorisk tilgang, dvs. en analyse af fortiden med udgangspunkt i nutidige begreber og forståelser: A "history of the present must avoid the writing of the past in terms of the present" (Foucault 1979: 31). Genealogien søger heller ikke, at forstå fortiden for dennes egen skyld eller i dens egen termer. Det sidste, en forståelse

³ Det indebærer blandt andet, at de metodiske overvejelser, som kun har relevans for studiet af viden (epistemer) nedtones (Jf. Foucaults vidensarkæologi nedenfor). Det betyder absolut ikke, at jeg helt udelader metodiske overvejelser i forbindelse med analysen af viden. Men sådanne metodiske overvejelser inddrages kun i det omfang viden har betydning for analysen af magt og frihed.

af en periode på dens egne præmisser, er en yderst problematisk øvelse. For, hvordan skulle vi helt kunne slippe vores nutidige tankerum til fordel for et ældre ditto. Det første, at forstå fortiden for dens egen skyld, dvs. at tillægge historien en værdi i sig selv, afvises med henvisning til, at vi altid – implicit eller eksplicit – benytter historien til specifikke formål. Genealogien gør en dyd ud af dette ved eksplicit at gøre historisk analyse til et middel til at problematisere og destabilisere nutiden.

Genealogisk analyse fokuserer på skabelse, brud og diskontinuitet, og afviser søgningen efter oprindelse, evolution og teleologi (Foucault 1989: 33-50). Inspireret af Nietzsche's brug af termen "Herkunft", som denne modstiller begrebet "Ursprung", argumenterer Foucault for en tilgang til historien, der ikke søger praksisernes oprindelige, rene form, men i stedet de komplekse udviklinger, afvigelser, fejltagelser og tvetydigheder, som er en del af aktuelle praksissers fremkomst (Foucault 1977: 141-147). Foucault afviser således forsøget på at identificere et fænomens jomfruelige oprindelse til fordel for en historisk analyse, der søger at belyse, hvorledes aktuelle praksisser blot er det seneste produkt af en i princippet uendelig række af forudgående muterede betingelser og hændelser.

I forlængelse heraf afviser genealogien evolutionære og teleologiske historieopfattelser. Historien har ikke nogen entydig udvikling eller retning drevet af mere eller mindre universelle principper så som "survival of the fittest", produktionsmådernes immanente spændinger, åndens dialektik, eller rationalisering af vores kognitive og moralske kapaciteter. Disse historieforståelser, som for størstedelens vedkommende udvikledes gennem 1800-tallet, men som i forskellige mere eller mindre sofistikerede former stadig præger en del nutidens historieforskning, afvises til fordel for et fokus på brud og diskontinuitet. Genealogien søger i stedet, at belyse de mere eller mindre kalkulerede tilfældigheder, pragmatiske overvejelser over aktuelle problemer som ligger til grund for vores aktuelle måder at tænke og handle på.

Foucault introducerede begrebet *subjugerede* vidensformer med henblik på, at fremanalysere måder at erkende og handle på som i dag forekommer forkerede, usande, umoralske eller bare latterlige (Foucault 1980). Foucault skelnede mellem to typer af subjugerede vidensformer: de lærde og de naive. De lærde subjugerede vidensformer er dem, som tidligere har nydt anerkendelse og har talt med autoritet, men som nu har mistet sin status som seriøst sandhedsregime (ibid. 81). Et eksempel herpå er psykoteknikken, som i mellemkrigstidens Danmark udgjorde en anerkendt og særdeles udbredt videns- og praksisform. Således etableredes med offentlig støtte to psykotekniske institutter, der analyserede tusindvis af danskeres egenskaber mhp. at vurdere, hvilken livsstilling, de bedst kunne bestride (Triantafillou and Moreira 2005). Psykoteknikken mistede dog indenfor en kort årrække – fra slutningen af 1960'erne – anerkendelse og anvendelse til fordel for mere udviklingsorienterede psykologier. De naive subjugerede vidensformer er dem som på trods af, at de måske har haft bred folkelig appel aldrig har opnået videnskabelig status. Eller mere generelt, de har aldrig med autoritet ytret sig om det sande (Foucault 1980: 82). Et eksempel herpå er spiritismen, som nød bred folkelig appel i Danmark i perioden 1890-1920 (Triantafillou and Moreira 2005). Spiritismen tilbød, hvad den selv så som en videnskabelig teori om åndens udvikling, en åndelig pendant til Darwins teori om organismernes udvikling. På trods af bred folkelig appel opnåede imidlertid ikke videnskabelig accept, og efter at have været på alle seriøse psykiatriske forskeres dagsorden forsvandt den ligeså stille ud heraf i løbet af 1920'erne. Først gennem de seneste år synes spiritismens ideer om åndelig selv-udvikling at blive accepteret af

arbejdspsykologien og dens beskæftigelse med human ressource udvikling (Bovbjerg 2001).

I forlængelse af ovenstående turde det være klart, at genealogien forholder sig yderst kritisk overfor de videnskabelige discipliners historiske selv-forståelse. Typisk ser de videnskabelige discipliner sig som et foreløbigt stadie i bevægelsen mod en stadig mere komplet og sand forståelse af virkeligheden. At denne historie-forståelse ikke kun findes indenfor naturvidenskaben kan eksemplificeres ved psykologien. Når danske psykologer i dag skriver psykologiens historie i Danmark, så nævnes spiritismen sjældent med et eneste ord, mens psykoteknikkens kort affærdiges som et uheldigt fejlskud, der var bundet op på en (fejlagtig) mekanistisk subjekttopfattelse. Disse tidligere ”psy-”vidensformer er således enten helt udgrænset eller reduceret til en fejl, som psykologiens march mod den mere adækvate forståelse af menneskets psyke har overkommet. Genealogiens formål med at fremanalysere de subjugerede vidensformer er ikke, at genfinde en mere sand eller moralsk overlegen vidensform. Der ligger ikke noget emancipatorisk potentiale i at forsøge at ”vende tilbage” til de subjugerede vidensformer. Genealogiens formål med at blotlægge de subjugerede vidensformer er i stedet at forsøge at ryste den selvfølgelighed, hvormed vi accepterer aktuelle sandhedsritualer, der danner udgangspunkt for erkendelsen og styringen af os selv.

2. Selektiv analyse: ej totaliserende

Genealogien analyserer nøje udvalgte praksisser. Den søger eller foregiver ikke at være en mere eller mindre repræsentativ analyse af en historisk periode. Genealogien afviger således fra de former for historieskrivning, der under henvisning til forskellige kriterier om repræsentativitet, søger at fremstille en ”afbalanceret”, ”nuanceret” eller mere eller mindre adækvat repræsentation af fortiden.

Genealogien fokuserer i stedet temmelig ensidigt på særligt udvalgte praksisser med henblik på, at fremstille den mest effektive historie i den forstand, at den kan bidrage til at destabilisere aktuelle måder at erkende, tænke og handle på. Foucaults og mange andre analyser har især fokuseret på subjektivering og selv-subjektivering, dvs. hvordan magt virker ved at konstituere som specifikke subjekter med særlige egenskaber og kapaciteter til at handle på bestemte måder. Nogle af de mange ting som nedtones eller helt udelades i Foucaults analyser er eksempelvis: økonomisk udbytning og dominans (jf. Foucault 1982: 213), som de kommer til udtryk i kønsrelationer, etnicitet, kolonialisme, etc. Det betyder hverken, at Foucault ikke mente at disse fænomener er vigtige i dag, eller at genealogien ikke kan studere disse fænomener. Det betyder blot dels, at Foucault anså subjektivering for en form for magtudøvelse, der bliver stadig mere vigtig i vores moderne samfund og dels, at eksisterende politiske analyser efter hans vurdering ikke i tilstrækkelig grad belyste denne magtform.

I Vidensarkæologien introducerede Foucault et skel mellem *total* historie og *generel* historie (Foucault 1974: 9-10). En totalhistorie søger efter et styrende princip for en civilisation, en epoke eller et samfund. Den søger at etablere et homogent netværk af kausale relationer, der udfolder sig henover et klart defineret rum og periode. Den postulerer en historie defineret ved klare transformationer og periodiseringer. Eksemplerne herpå er mange: Hegels analyse af europæisk historie med udgangspunkt i åndens dialektiske udvikling, Marx's analyse af produktionsmådernes udvikling, Webers analyse af både europæiske og asiatiske samfund med udgangspunkt i graden af rationalisering

af forskellige værdisfærer, Rostows analyse af industri- og udviklingslandes udvikling med udgangspunkt i nationaløkonomiske faktorer, samt Habermas analyse af et samfunds udvikling med udgangspunkt i institutionaliseringen af procedurer for sikringen af kommunikativ handlen. Selvom der er meget stor forskel på de variable, som disse forfattere bruger til at forklare eller måle et samfunds udvikling, så er de fælles om, at se historien som en målrettet bevægelse, der kan inddeles i perioder med udgangspunkt i samfundenes udviklingstrin.

I kontrast hertil søger den generelle historie (genealogien) at åbne et rum for kritiske analyser ved bevidst at (over-) eksponere visse handlinger, praksisser, vidensformer og institutioner. Den leder bevidst efter praksisser og vidensformer, som er overset af andre historiske analyser, og som i dag fremstår som fejlagtige eller irrelevante, se afsnit 5 nedenfor. Derudover kigger den både på brud og kontinuitet ved for eksempel at spørge: Hvilke praksisser kan vi identificere i en given periode, hvilke mere eller mindre konsistente kalkulationer er de informeret af, og hvordan går disse i givet fald på tværs af og forbinder disse praksisser? Hvilke praksisser, det mere præcist drejer sig om kan der ikke siges noget om på forhånd. I sidste instans afhænger selektionen og bearbejdningen af datamaterialet af genealogens strategi og kreativitet.⁴

Men søger genealogien så ikke blot at fremanalysere de teser og påstande, den tager som udgangspunkt? Er der med andre ord, ikke blot tale om en selvbekræftigende analyse, der bevidst søger at udgrænse alt det nye, overraskende og anderledes? Nej! For det første søger analysen ikke at bekræfte noget som helst. Analysen søger ikke at bevise særlige forklaringer på historiens udvikling. Tværtimod, er et væsentligt formål med analysen netop om ikke at afkræftige så at problematisere aktuelle forståelser og forklaringer af historien og dennes relation til nutiden. Dette kræver en meget selektiv analyseform, der bevidst søger at fremanalysere de vidensformer, normer, rationaler og praksisser, som konventionelle historiske analyser enten helt forbigår eller anskuer i et helt andet lys (se afsnit 1 ovenfor).

3. Praksisser: ej idealer eller forestillinger

Praksisser er det primære udgangspunkt for den genealogiske analyse. Foucault fremhæver, at genealogiens fokus hverken er institutioner, teorier eller ideologier (Foucault 1991: 75). Jeg vil hertil tilføje, at genealogien heller ikke (kun) fokuserer på styringsidealer, dvs. politiske målsætninger. Fokus er i stedet på praksisser eller praksis-regimer, som Foucault definerede som: ”practices being understood here as places where what is said and what is done, rules imposed and reasons given, the planned and the taken for granted meet and interconnect” (Foucault 1991: 75). Eller med andre ord, fokus er på de strategiske linier som forbinder ytringer, handlinger, regler, rationaler, planer og selvfølgeligheder. Analysens opgave bliver derfor at analysere de programmer som retter sig mod vores handlinger, især med hensyn til disses programmers

⁴ Genealogiens selektive udvælgelse af data, der indgår i analysen, bør ikke forveksles med arkæologiens princip om, at *alt* bør læses (Foucault 1998: 263). Hvor genealogiens formål er at producere en effektiv historie af subjektivt, udvalgte praksisser og vidensformer, der kan destabilisere nutiden, så søger arkæologien i stedet at foretage en objektiv og udtømmende kortlægning af historisk skiftende epistemer (Foucault 1974).

anvisning til, hvordan vi bør handle og hvilken form(er) for viden vi bør anvende.

Rationaliteter er et navn for de mange tankemåder, kalkuler og mål-middel overvejelser, som altid allerede er indskrevet i de praksisser, som de informerer. Med andre ord: ingen praksis, ingen rationaliteter. Udover altid at være bundet til konkrete praksisser anskues rationaliteter som multiple og som følge heraf ofte indbyrdes modsætningsfyldte. Qua sin fokus på praksis og multiplicitet adskiller den genealogiske analyse af rationaliteter sig markant fra Max Webers (og hele Frankfurter skolens) analyse af vestlig rationalitet. Der er ikke tale om abstrakte, entydige ideal-typer så som Max Weber's formelle (mål-) rationalitet og substantielle (værdi-) rationalitet (Foucault 1991: 79). For Foucault er alle handlingsrationaliteter principielt instrumentelle, idet alle handlinger er informeret af mere eller mindre systematiske mål-middel overvejelser. Analysen handler således hverken om at evaluere om, hvorvidt en handling er mere eller mindre i overensstemmelse med en entydig, idealiseret rationalitet, eller om, hvorvidt samfundet gennemgår en mere eller mindre entydig rationaliseringsproces: "I think the word rationalization is dangerous. What we have to do is analyze specific rationalities rather than always invoking the progress of rationalization in general" (Foucault 1982: 210). Genealogien søger således i stedet at analysere, hvordan og med hvilke effekter en eller ofte flere rationaliteter på et givent tidspunkt informerer et sæt af konkrete handlinger.

Qua genealogiens fokus på praksis kan den ikke - i modsætning til vidensarkæologien - reduceres til en analyseform, der kun bevæger sig på det epistemologiske niveau (For en anden opfattelse heraf, se Andersen 1999: 13-14). Genealogien må snarere ses som en særegen, historisk analyse af det ontologiske niveau. Foucault udlægger således Kants diskussion af oplysning og revolution som en indstiftelse af en analyseform, der kritisk belyser de historiske betingelser for vores væren. Det er en: "ontology of the present, an ontology of ourselves, der analyserer: "the contemporary field of possible experience" (Foucault 1986: 96). Det betyder naturligvis ikke, at det epistemologiske niveau, dvs. diverse vidensformer, er irrelevant. Tværtimod. Men, man kan bare ikke reducere den genealogiske til dette niveau. Genealogien er således ikke en diskursanalyse, hvis man hermed forstår en analyse, der primært fokuserer på sproglige ytringer, forestillinger, begreber, semantikker, etc. I stedet kan man måske anskue genealogien som en analyse af, hvordan vores væren og grænserne herfor konstitueres af diverse historiske specifikke praksisser, vidensformer og institutioner. Et fint eksempel herpå er William Walters analyse af den historiske fremkomst og transformation af "arbejdsløshed" som et styrbart objekt i Storbritannien fra slutningen af 1800-tallet (Walters 2000). Pointen i denne analyse er, at selvom folk til alle tider i perioder har været uden arbejde så kan moderne "arbejdsløshed" hverken reduceres til et materielt fænomen eller til en idemæssig konstruktion. Arbejdsløshed er i stedet en historisk specifik konstellation af statistiske vidensformer, registreringsprocedurer, makroøkonomisk teori, forsikringsteknikker og arbejdsformidlingsprocedurer.

4. Nominalisme og positivisme: ej essentialisme og mening

Genealogien søger at analysere påstande, begreber og handlinger nominalistisk. Hvad vil det sige? Lad os tage eksemplet "myndiggørelse". Dette anskues hverken som én bestemt praksis baseret på ét bestemt normativt ideal. Myndiggørelse anskues i stedet som et navn for alle de mangfoldige praksisser, som forskellige myndigheder, NGO'er, frivillige, arbejdsløse, socialklienter, etc.

sætter i spil med henblik på at opnå en række forskelligartede og ofte modstridende målsætninger. Det er kort sagt ikke op til genealogen at bestemme om denne eller hin praksis nu virkelig er myndiggørende, men i stedet analysere effekterne af samspillet med de mange praksisser som lanceres under overskriften myndiggørelse.

Anderledes forholder det sig naturligvis med de begreber Foucault selv har elaboreret. Lad os tage Foucaults begrebsliggørelse af ”magt”. Da Foucault selv har udformet en særlig forståelse af magt til at beskrive et specifikt sæt af praksisser, er han nødt til at diskriminere, dvs. at skelne mellem praksisser der kan kaldes magt og de der ikke kan, jf. afsnit 6 nedenfor. Det betyder dog ikke, at Foucault forlader nominalismen, når det kommer til hans egne begreber. Således anskuer Foucault magt hverken som en ting, en struktur eller en kapacitet. Magt eksisterer således ikke i sig selv og har dermed ingen essens. Magt er i stedet et navn for et sæt af komplekse relationer og praksisser, der indebærer at nogle søger at handle på andres handlinger.

Den nominalistiske tilgang afviser altså ethvert forsøg på at blotlægge tingenes essens. Det indebærer imidlertid ikke, at de analyserede fænomener anskues som mindre virkelige. Galskab, kriminalitet og seksualitet anses ikke som mindre virkelige, fordi man finder det interessant at belyse, hvordan disse i en specifik historisk periode gøres til genstand for særegne problematiseringer, for partikulære vidensformer, og for konkrete disciplinerende teknikker og/eller bredere politiske interventioner (Foucault 1989: 418). Tværtimod, det er netop fordi galskab, kriminalitet og seksualitet ikke blot er tomme navne, referenter eller semantikker, men derimod konstitueres af et bredt sæt af ofte mere eller mindre modsætningsfyldte tanker, vidensformer, handlinger, institutioner, at de har en materialitet, at de er virkelige.

Dette nominalistiske opgør med essentialismen kan selvfølgelig ikke ophidse nutidens socialkonstruktivistisk orienterede samfundsforskere. Imidlertid indebærer den genealogiske analyse ikke blot et opgør med troen på tingenes essens, men også et opgør med de analyser som er baseret på subjektets leverede erfaring og meningsdannelse. Og her adskiller Foucaults analyse sig markant fra mange socialkonstruktivistiske forståelser. For at forstå dette må vi en kort tur rundt om Foucaults vidensarkæologi. Vidensarkæologien er en metode til beskrivelse af videnssystemer (epistemer). Den er kendetegnet ved sin overfladelæsning: Frem for at søge efter en dybere liggende essens eller mening bag ordenes og ytringernes fremtrædelse, tager arkæologien udsagn, begreber, vidensobjekter og kategorier for pålydende. Det er en analyse, der holder sig til at beskrive – om end på en særdeles særegen facon – snarere end at søge at forklare historien ved eksempelvis at henvise til ”tidsånden”, mentaliteter, økonomiske drivkræfter, politiske overhoveders visioner, etc. (Foucault 1989: 22). Der er tale om en ”lykkelig positivisme” i den forstand, at den afviser søgningen efter totaliteter, transcendentale fundamenter og oprindelse til fordel for analysen af det sjældne, det ydre og nyskabelser (jf. Foucault 1974: 125). Arkæologien analyserer således vidensformer og sandhedsregimer på ét og kun et positivt niveau (Dean 1998: 185) frem for at reducere disse til ét andet niveau så som institutioner, kontekst, klasser, ideologier, meningshorisonter, etc.⁵

⁵ Der er naturligvis afgørende forskelle på Foucaults lykkelige positivisme og den som eksempelvis Auguste Comte og de logiske positivister er eksponenter for. Comte hævdede, at det positive samfunds faktiske væren vil danne udgangspunkt for al moral, dvs. for hvordan vi bør handle og være. Al politik ville i princippet være overflødig, idet borgerne ville være så oplyste, at de af sig

Arkæologiens positivisme adskiller sig markant fra analyser, der ser sociale praksisser som produktet af (menneskelig) meningsfyldt handlen. Et væsentligt eksempel herpå er Max Webers forståelse af social praksis som meningsfuld / intentionel handlen. Et andet eksempel er Merleau-Pontys fænomenologiske forståelse af social handlen med udgangspunkt i den levede erfaring. Et tredje eksempel er Berger og Luckmanns socialkonstruktivisme. Ligesom Foucault suspenderer de to sidstnævnte spørgsmålet om eksistensen af en universel og af social praksis uafhængigt eksisterende sandhed. Men til forskel fra Foucault holder de fast i den subjektivt levede erfaring og/eller perception som udgangspunkt for at forstå og analysere social praksis. Foucaults arkæologiske metode suspenderer ikke bare forsøgene på at evaluere, hvorvidt denne eller hin ytring er sand (eller ej), men også forsøgene på at fundere en analyse i subjektets meningsskabelse. Med andre ord arkæologien er et opgør både med det betegnede (objektet) og den betegnende (subjektet) (Foucault 1974: 111).

Arkæologiens afvisning af de former for meningsanalyse, der i sidste instans afhænger af et intentionelt og/eller perciperende subjekt, tages med over i den genealogiske analyse. Forskellen til arkæologien er imidlertid afgørende. Genealogiens projekt er ikke at fremstille en distanceret, quasi-neutral beskrivelse af de flader, hvor diverse ytringer og epistemer spredes og formeres. I stedet er genealogien en eksplicit engageret, strategisk og partiel analyse af praksis-regimer. Genealogien arbejder videre med den arkæologiske indsigt, nemlig at det moderne subjekt er et historisk specifikt produkt, som human- og socialvidenskaberne – herunder de hermeneutisk og fænomenologisk inspirerede – i høj grad har været bidragende til at skabe. Genealogien benytter denne indsigt til at belyse, hvordan diverse human- og socialvidenskabelige vidensformer, så som psykologien, antropologien og økonomien, informerer en lang række teknikker til at disciplinere eller styre individers, grupper og populationers handlen og deres kapacitet til selv at handle.

5. Sandhedseffektanalyser: ej sandhedsproduktion

Genealogien fokuserer på den performative side af sandhed, dvs. hvad sandhed gør. På den ene side indebærer det, at genealogien ikke søger at definere, hvad sandheden er eller hvordan man bør ytre den. Den kan derfor ikke karakteriseres som en teori, der forsøger at levere en mere eller mindre universelt gyldig forklaring på, hvorfor vi handler som vi gør; endelig, hvorfor samfundet ser ud som det gør, hvad magt er, etc. (jf. Foucault 1982: 209). Med Foucaults ord: "It will be no part of our concern to provide a solid and homogeneous theoretical terrain for all these dispersed genealogies, nor to descend upon them from on high with some kind of halo of theory that would unite them. Our task, on the contrary, will be to expose and specify the issue at stake in this opposition, this struggle, this insurrection of knowledges against the institutions and against the effects of the knowledge and power that invests scientific discourse" (Foucault 1980: 87). Spørgsmålet er således: Hvilke

selv ville indse det fornuftige i at opføre sig i overensstemmelse med det positive samfunds faktiske væren. Det turde være indlysende, at et projekt, der søger reducere politik til det fremme af det eksisterende, er i direkte strid med Foucaults. Ligeledes turde det være indlysende, at de logiske positivisters søgen efter en enhedsvidenskab med monopol på forståelsen af vores omverden ikke har noget med genealogien at gøre. Sidstnævnte forsøger netop at belyse de farer, der ligger i at give en (eller flere) former for viden monopol på at ytre det sande.

effekter og omkostninger har det at ytre sandheden på en særlig måde? Hvis vi tager miljøøkonomien som eksempel på et sandhedsregime, så er genealogiens spørgsmål ikke om det kan bedre betale sig at rense drikkevandet end at nedsætte forbruget af pesticider i landbrugsproduktionen. Et spørgsmål kunne i stedet være, hvilke rammer skabes der for miljøpolitikken når denne informeres af biologiske, økologiske og velfærdsøkonomiske vidensformer, der udpeger normer og objekter for politisk intervention? (jf. Triantafillou 2001).

Det er på den anden side ikke ensbetydende med, at genealogien plæderer for en eller anden form for subjektiv relativisme eller skepticisme (Foucault 1982: 212). Produktionen af viden og sandhed har en fakticitet og udgør en del af virkeligheden, som ikke kan reduceres til subjektive fortolkningsrammer. Disse diskursive praksisser har en fakticitet, der rækker ud over subjektet. Samtidig er det væsentligt, at forskellige måder at producere sandhed ikke er lige gyldige, ikke taler med samme autoritet. Netop derfor er det relevant, at belyse og detaljeret dokumentere de vidensformer, procedurer, rutiner og normer, hvormed vi forsøger at skelne mellem sandt og falsk (jf. Burchell 1996: 31-32). Det er fordi sandhedsregimer som eksempelvis biologien og økonomien har en særlig autoritet, dvs. at de betragtes som mere gyldige end andre, at det er relevant at undersøge deres specifikke måder at ytre og producere det sande samt de effekter disse specifikke sandhedsritualer giver anledning til.

Genealogien søger således dels at kortlægge, hvordan – dvs. gennem hvilke procedurer og ritualer - sandheden produceres. Dels søger den at analysere effekterne af historisk specifikke sandhedsritualer, herunder især, hvordan disse spiller sammen med de måder, hvorpå vi konstitueres og konstituerer os selv som subjekter. Belysningen af disse sandhedsritualer, hvoraf flere er henlagt til historiens losseplads, stiller omfattende krav til empirisk dokumentation, og det er i den forbindelse, at vi skal se Foucaults Nietzsche-inspirerede diktum: "Genealogy is gray, meticulous, and patiently documentary" (Foucault 1977: 139). I forbindelse med analysen af sandhedsproduktion og dennes effekter er troværdighed afgørende. Således vil genealogiens effekt afhænge af at den respekterer nutidige krav til at ytre det sande. Derfor må genealogisk analyse underkaste sig konventionelle krav til logisk argumentation og adækvat dokumentation af påstande vedrørende de analyserede praksisser. Men disse krav afskærer ikke genealogien fra at afdække hidtil oversete praksisser, belyse nye forbindelser mellem forskellige handlinger, eller stille nye forskningsspørgsmål til allerede velstuderede begivenheder. Genealogiens formål er netop at stille nye typer af spørgsmål, som kan give os en anden holdning eller relation til sandhed og dennes effekter (Burchell 1996: 32).

I forsøget på at kortlægge samspillet mellem viden og sandhed på den ene side, og udøvelsen af magt og frihed på den anden kan vidensarkæologien være et brugbart instrument. Under forudsætning af, at vi dropper ambitionerne om at fremstille en distanceret og neutral analyse af videnssystemers regelmæssigheder, så mener jeg, at man med fordel kan anvende vidensarkæologien som en metode til at kortlægge diverse vidensformer og deres specifikke måde at ytre det sande på (jf. Dreyfus and Rabinow 1982: 103). Som nævnt ovenfor er vidensarkæologien hverken en hverdagsprogs-, menings-, eller begrebsanalyse, men en måde at analysere de diskurser som søger at rationalisere eller systematisere sig selv med henblik på at ytre det sande på en særlig måde (Foucault 1974; se også Dean 1994: 32). Genealogien benytter sig af den arkæologiske metodes evne til at belyse og analysere historiske, men nu ikke gyldige sandheds-regimer til at bringe disse i spil og derved eksponere aktuelle sandheds-regimers kontingens: "archeology would be the appropriate methodology of this analysis of local discursivities, the

subjected knowledges which were thus released would be brought into play” (Foucault 1980: 85).

Som en engageret og bevidst selektiv – og dermed højest subjektiv – analyse benytter genealogien sig af den arkæologiske metode til at fremstille en historisk analyse, der søger at provokere og destabilisere aktuelle sandhedsregimer og disses magteffekter. Man kan gå endnu videre og sige, at til forskel fra den kølige og distancerede arkæologs ambition om at skabe en neutral beskrivelse af sandhedsregimer, så søger genealogen aktivt at skabe nye måder at forholde sig til produktionen af sandhed og dennes effekter. Det er denne skabende effekt, som Foucault hentyder til, når han siger at genealogien er en slags fiktion (Foucault 1980: 193). Det betyder naturligvis ikke, at genealogien er opspind i den forstand, at den ikke baserer sig på historiske facts. Men det er opspind i den forstand, at genealogien søger at skabe noget som ikke var der før, nemlig en ny politisering af aktuelle praksisser baseret på et anderledes blik på produktionen af sandhed. Et fint eksempel herpå er Kaspar Villadsens genealogi af det sociale arbejde og filantropiens rolle (Villadsen 2004).

6. Magt- og frihedsanalytik: ej dominans og autonomi

Den genealogiske analyse søger at belyse de praksisser, hvormed nogle handler på andres handlinger (magt), og hvormed vi handler på os selv (frihed). Definitivt anskuer Foucault magt, som en relation hvor begge parter – også den, hvis handlinger søges styret – er frie og dermed har mulighed for at udøve modstand. Tilstanden, hvor enhver form for modstand er udelukket benævnes dominans (Foucault 1994: 3). Det indebærer, at mens den Foucauldianske analytik nok ser magtrelationer næsten alle vegne så ser den også modstand og frihed alle vegne – undtagelsen er som sagt dominans. Ordet modmagt ses ofte i denne forbindelse. Det er imidlertid ikke særligt velvalgt, hvis der hermed forstås, at den hvis handlinger forsøges styret har en ”egen” særlig – måske endda ”alternativ” – vidensform eller rationalitet, som kan bringes i opposition med den dominerende ditto. Modstand indebærer ikke en autonom viden eller rationalitet, og kan dermed heller ikke i Foucaults optik betegnes som en særegen magtform. Tværtimod, i det omfang modstand er en del af en magt-relation, som er bundet op på en eller flere vidensformer, vil modstand definitivt altid ske indenfor de videns- eller rationalitetsformer, hvorigennem magt søges udøvet.

Hvis magt altid indebærer, at den hvis handlinger, der handles på er fri til at udøve modstand, hvorfor er det så overhovedet relevant at analysere magt? For det første er der altid mulighed for, at magt slår over i dominans. Magtrelationer er sjældent lige og der er masser af muligheder for, at magtrelationers reversibilitet forringes eller helt fastfryses pga. institutionalisering eller på anden vis. Da magt konstitueres i dens udøvelse kan selv alverdens rettigheder ikke garantere mod at magt slår over i dominans. Loven, som typisk påberåbes i situationer med åbenlyst magtmisbrug og undertrykkelse, er åben for fortolkning og dens effekter afhænger som bekendt helt af retspraksis.

For det andet er frihedsbaseret magt stadig magtudøvelse. Dette udsagn kræver en forklaring af Foucaults forståelse af relationen mellem magt og frihed. For Foucault er frihed navnet på de mangfoldige praksisser, hvormed igennem vi subjektiverer os selv. Frihedspraksisserne omfatter blandt andet de refleksioner, ritualer, rutiner, og teknikker vedrørende, hvordan vi bør udvikle os mentalt og intellektuelt, holde os selv sunde, forholde os til udfordringer fra familie og kolleger, kaperer en arbejdsløshedssituation, engagere os i aktuelle politiske

stridigheder, etc. I modsætning til liberale forståelser anskues frihed ikke som den abstrakte ret til uhindret at forfølge egne overbevisning eller interesser. Frihed anskues i stedet som konkrete selv-praksisser, der altid udøves i relation til konkrete normer (sociale koder) og andres forsøg på at påvirke vores handlinger.

Medarbejderindflydelse kan bruges til at illustrere nogle analytiske implikationer af denne forståelse af magt og frihed. I de seneste par årtier er der blevet arbejdet fra en række sider på, at tilskynde medarbejdere tilskyndes til at deltage i planlægningen af driften og udviklingen af bedre produkter. Dette pres er kommet både fra arbejdstager og arbejdsgiver om end motiverne herfor og designet heraf varierer betydeligt. På trods af disse forskelligheder baserer de fleste tiltag sig på frivillighed, medarbejderen kan ikke tvinges til at deltage. Tvang kommer der ifølge den aktuelle arbejdspsykologiske ekspertise sjældent noget godt ud af. Men, selvom medarbejderinddragelsen er designet så den baserer sig på frivillighed, så vil denne altid være informeret af forskellige normer om arbejderens behov for aktiv deltagelse og selvudvikling (Triantafillou and Abildtrup 2005). I første instans er der således en magtfuld norm på spil, som positivt værdisætter en aktiv og deltagende subjektivitet. I næste instans viser det sig, at medarbejderindflydelsen og deres autonomi ikke er en adgangsbillet til at gøre hvad som helst. Medarbejderindflydelsen er en kapacitet til at udøve indflydelse på bestemte processer med bestemte formål og ofte, men ikke altid på bestemte måder. Medarbejderindflydelse vil således være baseret på arbejdernes (frie) selv-subjektivitet, men denne frihed informeres og struktureres af et sæt af normer vedrørende, hvilke former for indflydelse, der anses for hensigtsmæssig og/eller ønskelig. Genealogien kan således benyttes til at analysere magtudøvelse både i de tilfælde, hvor denne slår over i dominans, og i de tilfælde, hvor magtudøvelsen afhænger af subjekternes frihedsudøvelse.

7. Strategiske relationer: ej kausalitet

I forlængelse af genealogiens fokus på praksisser favoriserer genealogien hvordan-spørgsmål på bekostning af hvad- og hvorfor-spørgsmål (Foucault 1982: 217). Når der spørges til, hvordan magt udøves indebærer det, at fokus ligger på de konkrete teknikker, procedurer, værktøjer, etc., hvorigennem magt forsøges udøvet over andre. I det omfang genealogien stiller hvad-spørgsmål er de "flade" og empiriske af typen: Hvad skete der, og hvordan skete det? (ibid. 217).

Genealogiens nedtoning af hvorfor-spørgsmål skal ses i lyset af dens afvisning af, at bidrage til produktionen af (nye) sandhedsregimer med alle de mulige magteffekter de indebærer. Ethvert forsøg på at formulere et mere eller mindre systematisk sammenhængende sæt af antagelser om og forklaringer på givne sociale fænomener vil kunne bidrage til skabelsen eller opdateringen af et sandhedsregime. Det vil sige i det øjeblik vi postulerer, at hvis A så B – eller mere blødt: A er en nødvendig, men ikke tilstrækkelig betingelse for B – har vi fremsat en mere eller mindre universel påstand om de funktionelle eller kausale mekanismer, der ligger til grund for skabelsen af visse sociale praksisser. I det omfang sådanne postulerede sammenhænge tages alvorligt åbner de et rum for allehånde forsøg - nogle sympatiske andre mindre så - på politisk styring af de sociale praksisser som vores sandhedsregime gør til genstand for (kausal) viden.

Selvom genealogiens formål således ikke er at identificere universalier, hvor lokale og betingede de end måtte formuleres, så er det ikke ensbetydende med,

at genealogien ikke forsøger, at indfange bredere politiske strategier eller rationaler, der går på tværs af kontingente organisatoriske eller geo-politiske grænser. Foucault benyttede begrebet ”dispositif” til at belyse de strategiske konstellationer og relationer, der kan identificeres mellem forskellige praksisser, vidensformer, programmer, teknikker og institutioner i en specifik historisk periode (Foucault 1980: 194). To kendte eksempler fra Foucaults forfatterskab er *panoptikon*, som omdrejningspunkt for udformning af arkitektoniske principper og disciplinerende teknikker, der sigter på at fremme hver enkelt krops produktivitet, og seksualitet som et omdrejningspunkt for et sæt af interventioner rettet mod fremme af befolknings velfærd. Dertil kunne tilføjes *udvikling* forstået som det dispositif, der opstod i årtiet efter afslutningen af 2. verdenskrig og dannede grundlaget for en lang række geopolitiske strategier og økonomiske udviklingsprogrammer i hvad der blev kaldt den tredje verden (Escobar 1995). Det er imidlertid værd at understrege, at dispositif ikke bør ses som en metafysisk størrelse der står over eller bag observerbare praksisser. Jeg er således uenig med dem, der – inspireret af Deleuze’s metafysiske læsning af Foucault - ser dispositivet som en maskine med kapacitet til at strukturere, producere eller disponere bestemte handlinger (Raffnsøe and Gudmand-Høyer 2005). Dispositif er ikke en ting, men simpelthen et navn vi som forskere tillægger de eksplicite og dermed empirisk observerbare rationaliteter, strategier og vidensformer, som skaber temporære relationer og samspil mellem mere eller mindre forskelligartede og ofte modsætningsfyldte praksisser.

8. Normer og normaliserende effekter: ej realisering

Genealogien undersøger, hvordan normer og rationaler informerer diverse magtrelationer og måder at styre på. Formålet er ikke at analysere realiseringen af regulative normer eller idealer. Analysen søger heller ikke at evaluere i hvilket omfang programmatisk målsætninger er blevet implementeret. Et sådant foretagende ville indebære, at genealogien underkastede sig de analyserede aktiviteters rationalitet(er). Eksempelvis er det ikke genealogiens opgave at dømme om, hvorvidt et givent socialpolitisk tiltag fører til ”rigtig” myndiggørelse (”empowerment”) af den sociale klient eller i virkeligheden er et mere eller mindre subtilt forsøg på at undertrykke den sociale klient. Genealogen ville i stedet snarere spørge på eksempelvis følgende måde: Hvilke effekter har det når politikere, socialpolitiske administratorer, frontpersonale, brugergrupper og klienter over en bred front på den ene side er enige om, at støtte tiltag der kan myndiggøre den sociale klient, og på den anden side kun skændes om den tekniske udformning af sådanne tiltag? (Et glimrende eksempel på en sådan analyse er: (Cruikshank 1999).

Normalisering er et navn for den proces, hvor en gruppe (re-) producerer og benytter det normale som udgangspunkt for struktureringen af deres forhandlinger og overvejelser om, hvordan de skal handle. Det normale er ikke en statisk størrelse, men reproduceres og modificeres eventuelt gennem gruppens interaktioner. Gennem de medicinske, psykologiske, sociologiske, økonomiske og andre human- og socialvidenskabers fremvækst op gennem 1800-tallet etableredes en række vidensformer og teknikker, der gjorde det muligt at beregne det normale, for eksempel vha. Gauss normalfordelingskalkulation. Som eksemplet ovenfor viser, behøver normalisering dog ikke tage udgangspunkt i en statistisk kalkulation, men kan også tages udgangspunkt i en norm, der positivt valoriserer individens kapacitet til at kunne forsørge sig selv samt deltage aktivt i forskellige sociale og politiske aktiviteter. Pointen er, at analyser, der tager spørgsmål som ”Er det reel myndiggørelse?”, ”Hvordan skabes myndiggørelse?” bidrager til normalisering

snarere end at bryde den. Det betyder naturligvis ikke, at det er ligegyldigt, hvordan socialpolitikken forsøger at udøve myndiggørelse. Dette kan være helt afgørende for sociale klienters situation. Men det ændrer ikke ved det forhold, at vi ved *kun* at stille sådanne spørgsmål dels bidrager til yderligere normalisering af området, og dels afskærer os fra at stille andre spørgsmål, som kan åbne et rum for at belyse de former af magtudøvelse, der virker gennem normalisering af socialpolitikken.

Men hvis genealogien ikke fokuserer på i hvilket omfang diverse politiske programmer er implementeret, betyder det så, at genealogien kun analyserer idealer eller hensigter? Svaret på dette retoriske spørgsmål er selvfølgelig nej. Genealogien analyserer alle de mange teknikker, metoder, værktøjer, systemer mv., der på forskellig vis søger at regulere et problem. Den søger også at belyse de problematiseringer, rationaler, normer og normaliserende vidensformer de forskellige teknikker informeres af og spiller sammen med. I en diskussion af metodiske problemstillinger forbundet med hans analyser af fængslets historie forklarer Foucault, hvorfor han mener, at det forhold at Panopticon konstant fejlede ift. sine egne målsætninger om at rehabilitere fangerne, absolut ikke betød, at de disciplinerende vidensformer og teknikker som udfoldede sig i fængslet og andre institutioner var uden effekter (Foucault 1991: 81). Ifølge Foucault skabte reformprogrammerne og fængslerne en masse effekter, herunder viden og kategorier, som man kunne bruge til at klassificere kriminelle med, en række nye teknikker til at behandle recidiv-kriminelle, en række forandringer af det juridiske apparats funktionsmåde, nye arkitektoniske principper for konstruktion af fremtidige fængsler og andre institutioner mhp. at forøge gennemsigtighed med de indsatte handlinger. Der er således ikke tale om, at genealogien kun beskæftiger sig med idealer frem for realiteter. Der er i stedet tale om, at genealogien beskæftiger sig med et andet segment af virkeligheden end de analyser, som fokuserer på i hvilken grad diverse politiske idealer blev implementeret.

9. Problematiserende og normativ: ej problemløsende og normaliserende

Genealogien søger at undgå et fast normativt udgangspunkt, et moralsk fundament, for sine analyser. Den undgår bevidst at søge at bekræfte eller udvikle normative kriterier til kritisk bedømmelse af sociale praksisser. Følgelig kan genealogien ikke besvare spørgsmål af typen: Er denne eller hin praksis bæredygtig, effektiv, legitim eller retfærdig? Det betyder ikke, at normative overvejelser, dvs. værdiladning af visse praksisser er fraværende i de genealogiske analyser. Jürgen Habermas har således på sin vis ret når han påstår, at genealogien er karakteriseret ved krypto-normativitet, dvs. at den er drevet af normative elementer som den ikke systematiserer og ekspliciterer (Habermas 1987: 282-283). Genealogien er i høj grad drevet af en normativitet såfremt vi hermed forstår et forsøg på at problematisere aktuelle måder at tænke og handle på, herunder især måder at udøve magt på. Valget af de former for magtudøvelse, teknikker, tænkemåder og vidensformer, der gøres til genstand for den genealogiske analyse er naturligvis ikke tilfældige. Der er tværtimod tale om et meget bevidst valg, fordi genealogen mener, at der er behov for at belyse og problematisere den måde, hvorpå magt og styring udfoldes i lige præcis disse praksisser og relationer.

Spørgsmålet er så, om vi skal se den manglende eksplicitering af de normer og værdier, der ligger til grund for disse analyser som en svaghed eller som en

styrke? Habermas argumenterer, at et eksplicit normativt grundlag er nødvendigt. Uden en klar målestok for at vurdere, hvad der er godt og hvad der er skidt, kan vi simpelthen ikke lave kritisk analyse. Ydermere kan vi ikke forstå, hvorfor det overhovedet er værd at yde modstand mod diverse magtformer (Habermas 1987: 284). Med andre ord, Habermas mener, at vi kun kan kaste et kritisk blik på de praksisser, som vi finder moralsk forkastelige, hvis vi har en normativ målestok, der kan skelne mellem det moralsk forkastelige og det moralsk ønskværdige.

Omvendt hævder Foucault ikke blot, at et normativt fundament er unødvendigt for kritiske analyser, men at det ligefrem kan være en hindring for sådanne. I første omgang er det værd, at bemærke at Foucault afviser den rolle som visse "universelle" intellektuelle har påtaget sig, nemlig som forkynder af hvad der er moralsk rigtigt og moralsk forkert, af hvad vi bør gøre og hvad vi ikke bør gøre (Foucault 1980: 128ff). I stedet plæderer Foucault for en mere ydmyg rolle for, hvad han kalder den "specifikke" intellektuelle. Denne bør engagere sig i nutidige politiske spørgsmål ikke på baggrund af mere eller mindre universelle moralske koder, men på baggrund af analyser af konkrete sociale og politiske praksisser, der søger at sætte spørgsmålstegn ved det som fremstår som selvfølgeligt og familiært (Foucault 1988: 265). Problemet ved den universelle intellektuelle er ifølge Foucault, at denne ikke kan stille spørgsmålstegn ved det normative fundament, som danner udgangspunkt for dennes udtalelser om, hvad vi bør gøre eller ikke gøre. Uanset, hvor spinkelt et sådant normativt fundament er, dvs. uanset hvor brede rammer den opererer med, så tillader den logisk set ikke, at der stilles spørgsmålstegn ved disse. I modsat fald ville der ikke være tale om et mere eller mindre universelt fundament, men simpelthen en historisk kontingent moralsk norm. Og det var jo netop den som Habermas og ligesindede opponerede imod hos Foucault.

I modsætning til Habermas og andres grundlagsbaserede analyse søger genealogien bevidst at undgå et sådan moralsk grundlag for derigennem at suspendere moralsk sikkerheder og tillade konstant kritik og problematisering. Selv de implicite normer, som informerer genealogien, er dermed åbne for kritik. Uden et sådant grundlag er det naturligvis ikke muligt at fremkomme med en argumentation, der positivt viser at genealogien er moralsk overlegen andre kritik-former. Hvad genealogien derimod kan gøre er, at pege på nogle af de problemer, der ligger i kritiske analyser baseret på et mere eller mindre universaliserende fundament. Habermas' diskursetik er et glimrende eksempel herpå. Jeg vil her ganske pege på, hvad jeg – med mine subjektive præferencer – ser som problematisk, nemlig, at Habermas diskursetiske teori indebærer en normalisering af demokratiet (For en mere udførlig argumentation, se Dean 1999). Habermas diskursetik er baseret på en række normer, der fordrer, at den politiske proces skal gennemføres i overensstemmelse med en række ufravigelige procedurer (Habermas 1996). Disse fastlægger under hvilke omstændigheder den politiske proces (især kommunikation) føres, hvem der bør tale, hvornår vi må ytre os, og hvordan vi bør ytre os. Disse procedurelle normer udgør samtidig grundlaget for Habermas identifikation af de former for kommunikation og handlen han anser for patologiske, dvs. som nogle der underminerer det liberale demokrati. Konsekvensen af Habermas diskursetiske fundament er for det første, at en række former for politisk kommunikation, handlen og modstand ekskluderes. Alle de som ikke kan argumentere rationelt for deres politiske præferencer, dvs. for deres normative grundlag, har simpelthen ingen plads i Habermas' kommunikative demokrati (Dean 1999: 189). For det andet, indebærer underkastelsen under disse procedurelle normer, at Habermas er ude af stand til at kritisere store dele af de præmisser/normer, som aktuelle liberale styrings-/magtpraksisser rent faktisk er baseret på. De

normer, som understøtter Habermas teori, ligger ganske enkelt for tæt på det som burde udgøre genstanden for kritik, nemlig det liberale demokrati. Eller lidt mere prosaisk: Habermas teori er syltet for meget ind i grundlaget for den magt han søger at kritisere.

10. Analyse af nutidige magtrelationer, eller ej? Og, hvordan?

Med tanke på, at genealogien er en analyseform, der retter sig mod den historiske tilblivelse af diverse praksisser er det naturligtvis oplagt at spørge, hvorvidt den genealogiske analyse overhovedet kan anvendes til at analysere aktuelle magt- frihedsspil? I det omfang genealogien bygger på en række begreber for at forstå og analysere magt-frihedsspil mener vi, at det er indlysende at genealogien har et potentiale her. Der findes således mange eksempler på, at det genealogiske begrebsapparat kan levere anvendelig ammunition til glimrende a-historiske analyser (Dean 1995; Rose 1996; Power 1997).

Selvom det genealogiske begrebsapparat leverer solid ammunition til tankeprovokerende analyser af aktuelle magt- frihedspraksisser, så mister man efter min vurdering en væsentlig del af brodden af den genealogiske analyse ved kun at kigge på nutiden. Det bliver simpelthen sværere at udnytte genealogiens potentiale til at få aktuelle tænke- og handlemåder til at fremstå som mindre selvfølgelige. Det skyldes, at det i sagens natur er umuligt i dag at pege på, hvordan de vidensformer som i dag taler med autoritet måske om nogle år vil være henvist til historiens losseplads som en subjureret vidensform. Analysen af tidligere tiders subjurerede vidensformer har derimod den fordel, at de kan give læseren den forstyrrende oplevelse, at førende autoriteter – uanset, hvor bevidste de er om tidligere autoriteters fald – uanfægtet fremfører deres måde at erkende, tænke og handle på som den eneste rigtige. Eksempelvis kunne det give anledning til nogle mindre skråsikre indlæg i den aktuelle debat om børneopdragelse – og måske til ændrede handlinger – hvis det var almindelig kendt, at forældre for mindre end 200 år siden ansås af Jean Jacques Rousseau, grundlæggeren af den moderne pædagogik, som den faktor, der havde den mest fordærvende indflydelse på barnet (Sæther 2003: 34). Og måske kunne psykiateres og andre behandleres sikkerhed på nuværende behandlingsformers overlegenhed reduceres en kende, hvis de og andre var klar over, at en af Danmarks første (og på det tidspunkt derfor førende) psykiatere Jens Rasmussen Hübertz med usvigelig sikkerhed i 1843 fastslog, at de tre væsentligste årsager til sindssygdom skyldtes enkestand, uregelmæssigheder i kønsdriften, og ”jordmonnet”, dvs. jordens beskaffenhed og klimaets karakter! (Christensen and Hansen 2004: 68-69).

Hvis man ønsker, at analysere nutidige magt- frihedsrelationer, uanset om det sker som led i en historisk analyse eller ej, så er det oplagt at reflektere over, hvilke metodologiske problemstillinger forskellige dataproducerende teknikker indebærer. Flere af disse problemstillinger er helt identiske med de som behandles i den omfattende litteratur om kvalitative metoder. Jeg vil her derfor primært fokusere på de problemstillinger som er mere specifikke for genealogiske analyser. Samtidig begrænser jeg mig til at kigge på fire overordnede typer af dataproducerede: dokumentanalyse, spørgeskemaer, interviews og observationer.

I første instans bør genealogen være opmærksom på, at mange dataproducerende teknikker til belysning af nutidige praksisser udspringer af de videnskabelige discipliner. De har været og bliver stadig i vidt omfang anvendt til at disciplinere og objektivere videnskabernes forskningsobjekt. Som sådan er det oplagt, at gøre disse teknikker til *genstand* (og ikke til et instrument) for den genealogiske analyse. Man kan med andre ord forestille sig en genealogi, hvis formål er at analysere de disciplinerende og objektivierende effekter af disse teknikker (Se f.eks.: Townley 1994: 112-123). Men spørgeskemaer, interviews og observationer kan også være *redskaber* for den genealogiske analyse. Det vil sige, at de indgår som midler som forskeren selv benytter sig af. Formålet vil her være, at fremskaffe faktuelle informationer om praksisser, styringsteknikker, institutionelle design, etc. Disse teknikker kan også bruges til at fremanalysere rationaler ved at få individerne til at forklare baggrunden og formålet for de praksisser som genealogen er interesseret i. Genealogens formål med dette er ikke, at fremanalysere interviewpersonernes egen forståelse, den mening de tillægger disse praksisser eller deres erfaringshorisont. Formålet er i stedet at få en faktuel redegørelse for de mål-middel overvejelser, som den udspurgte eksplicit angiver som grund for at forfølge, støtte eller afvise denne eller hin praksis, jf. afsnit 4 ovenfor.

Vi kan opdele de fire dataproducerede teknikker i to grupper afhængig af, hvorvidt de er baseret på inter-subjektive relationer mellem forsker og forskningsgenstand eller ej. Ved teknikker baseret på inter-subjektive relationer forstår vi, at analysen afhænger af, at de undersøgte subjekter mere eller mindre bevidst er involveret i en aktivitet, hvis formål er at skabe data. Det drejer sig om spørgeskemaer, interviews og observation.

Man kan identificere nogle generelle problemer ved teknikker, der direkte (dvs. gennem inter-subjektive relationer) involverer de undersøgte grupper eller personer. For det første er der det konventionelle troværdighedsproblem: Siger den eller de personer jeg udspørger/observerer ikke blot det jeg vil høre? Denne problemstilling er fuldstændig identisk med den som findes i andre sociale analyser. Problemet kan ikke løses, men genealogen kunne henvende sig til standardmetode bøgerne for at finde midler til at håndtere problemstillingen (f.eks. triangulering).

For det andet er der problemet med at forskerens påvirkning af forskningsgenstanden kan bidrage til at få interviewpersonerne til at forholde sig til en problematik. Interviewpersonerne tilskyndes dermed til at påbegynde en problematisering af sig selv eller andre som genealogen skulle undersøge overhovedet fandtes. Det vil sige forskerens relation med den udspurgte/observerede skaber noget, som ikke var der før. Igen er der tale om et velkendt problem, som man måske kan sige, at der overordnet er to bud på: den positivistiske, der søger at minimere indflydelsen på forskellig vis, og; den interaktionistiske, der simpelthen ikke mener, at indflydelsen er et problem, men tværtimod anser forandring af eksisterende praksisser som følge af forskerens intervention som et normativt gode. I forhold til den genealogiske analyse mener vi, at der klart er et problem. Dette kan søges minimeret, men der findes ikke en egentlig løsning herpå – i den forstand at problemet helt forsvinder - udover at droppe brugen af denne slags teknikker.

Endelig for det tredje stiller anvendelsen af de tre inter-subjektivt baserede datateknikker forskeren overfor et moralsk problem, idet de alle er teknikker for (selv-) objektivering og subjektivering. De kan anvendes og bliver anvendt til at forsøge at regulere individers handlinger. Der er således tale om teknikker, der indgår i at understøttelsen af en række magt- frihedsrelationer, som jo netop

er det som genealogen forsøger at kaste et kritisk blik på. Der opstår derfor et moralsk problem, som er særligt relevant for den genealogiske forsker at forholde sig til.

Hvad kan vi sige mere præcist om de metodiske problemstillinger forbundet med hver enkelt af de tre typer af dataproducerende teknikker, der involverer inter-subjektive relationer mellem forsker og de(n) udforskede? Spørgeskemaer kræver, at en eller flere personer skriftligt besvarer et skema. De søger typisk, at skabe viden baseret på faktuelle, kontrollerbare og generaliserbare svar. Den udspurgte formodes at give sin oprigtige mening eller vurdering til kende om et af spørgeren formuleret spørgsmål. Disse spørgsmål kan både vedrøre den udspurgte selv og andre. Med det genealogiske begrebsapparat kan vi anskue spørgeskemaet som en objektiverende og eventuelt en selv-objektiverende bekendelses-teknik. Denne kan anvendes til en lang række styringsmæssige formål, herunder ledelse af medarbejder-relationer på en arbejdsplads, tilrettelæggelse og forandringer af offentlige organisationer, tilrettelæggelse af folkesundhedskampagner etc. Genealogen bør således nøje overveje om fordelene ved at benytte denne metode som et middel i dataproduktionen opvejer de potentielle (utilsigtede) magteffekter undersøgelsen kan give anledning til.

Interviews fordrer, at en eller flere personer mundtligt besvarer spørgsmål stillet af en interviewer (forskeren eller dennes stedfortræder). Interview anses for at være mere intimt end et spørgeskema og det giver i modsætning til spørgeskemaer mulighed for at tilpasse spørgsmål undervejs i situationen således, at den indfanger stemninger og implicite forståelser. Ultimativt kan den bane vej for at intervieweren i et vist omfang indlever sig i den udspurgtes forestillinger og meningshorisont. Interviewet søger med andre ord indsigt/viden ikke så meget baseret på faktuelle, kontrollerbare og generaliserbare svar, men på en udfoldelse af den udspurgtes subjektive forståelse. Med det genealogiske begrebsapparat kan vi anskue interviews som en selv-subjektiverende bekendelses-teknik. I modsætning til såvel den kristne (katolske) bekendelsesteknik tjener interviewet helt sekulære ærinder, og i modsætning til den psykoanalytiske terapi har interviewet langt bredere anvendelsesmuligheder. De bliver således anvendt – i form af medarbejdersamtaler, brugertilfredsundersøgelser, jobsamtaler, bistandsklientsamtaler, etc. - i både private virksomheder og offentlige organisationer til at skabe en viden, der muliggør en lang række styringsinterventioner med meget forskellige formål. Ligesom med spørgeskemaerne bør genealogen derfor nøje overveje om fordelene ved at benytte interviews opvejer de potentielle (utilsigtede) magteffekter.

Man kunne indvende, at forskningsinterviews ikke er behæftet med de samme potentielle magteffekter som de interviews som virksomheder og offentlige organisationer selv gennemfører. Hvor forskernes hensigt med interviewet ”blot” er, at generere viden, så sigter (ledelsen af) institutionernes brug af interviews ofte på, at ændre adfærden hos de ansatte i institutionen. Uagtet disse hensigtsforskelle er der fra genealogens synspunkt ingen principiel forskel: der er tale om en og samme teknik, som kan benyttes til mange forskellige formål. Hvis forskeren vælger at delagtiggøre ledelse og/eller ansatte i den institution, hvor hun har foretaget interviewene, i resultaterne, så er det sjældent muligt for forskeren at kontrollere, hvordan interview-resultaterne efterfølgende benyttes. Interview-resultaterne kan således ikke blot tolkes forskelligt (af ledelse, ansatte og folk udenfor institutionen), men kan også benyttes til at legitimere vidt forskellige tiltag til forandringer af institutionen.

Observation er baseret på, at en person eller en gruppe indvilger i at lade sig observere eller overvåge af forskeren eller dennes stedfortræder mhp. at producere data til sidstnævnte. Observation er således grundlæggende en lokal overvågningsteknik baseret på de overvågedes samtykke og tilstedeværelsen af en observatør. Selvom deltagerobservation grundlæggende er en overvågningsteknik udgør den ikke et omnipotent overvågningsapparat. Kravet om observatørens tilstedeværelse betyder, at deltagerobservation er tidskrævende og dermed omkostningsfuld. Dette er måske grunden til, at deltagerobservation benyttes i langt mindre grad end spørgeskemaer og interviewundersøgelser i private og offentlige organisationer. Samtidig giver deltagerobservation ikke i samme udstrækning som spørgeskemaer mulighed for at generalisere. Imidlertid skal man ikke være blind for, at denne teknik kan frembringe en viden om lokale praksisser og institutioner, som kan få ganske alvorlige konsekvenser for dem som har indvilget i at underkaste sig observation spændende fra iverksættelse af medarbejdere til lukning af afdelinger. Følgelig bør genealogen igen veje fordelene mod ulemperne ved anvendelsen af denne teknik.

Jeg er nu nået til datateknik, der ikke er baseret på inter-subjektiv relation, nemlig dokumentanalyse. Som udgangspunkt gælder de ovenfor nævnte overvejelser vedrørende overfladelæsning, krav til logisk argumentation og især adækvat dokumentation, jf. især afsnittene 4 og 5. Når vi snakker skriftlige kilder her tænker jeg på alle de historiske og nutidige skriftlige kilder: bøger, rapporter, tidsskrifter, bånd, TV-optagelser, transskriberinger, som ikke er produceret på foranledning af genealogen. I det omfang det skriftlige kildemateriale ikke er produceret med henblik på at tilfredsstille genealogen opstår der ikke de moralske problemer, som vi så ved de tre andre teknikker. Det betyder ikke, at genealogens arbejde med diverse dokumenter er uden potentielle konsekvenser for dem, som har fremstillet dokumenterne. Tværtimod, er formålet med genealogien som sagt netop at producere effekter, som gerne skulle ændre den måde, hvorpå forskellige grupper måder at tænke og handle på, herunder måske også de personer, som har bidraget til produktionen af de analyserede dokumenter. Her bør genealogen naturligvis overveje, hvilke konsekvenser analysen kan have for disse grupper, og om disse i er ønskelige set med genealogens øjne. Imidlertid kan skriftlige kilder også være produceret som led i et af forskeren bestilt arbejde. Et eksempel herpå er ekspertrapporter, hvor en såkaldt ekspert bestilles til at skrive en rapport om et emne eller en problemstilling, som forskeren definerer. Produktionen af denne type skriftligt kildemateriale er altså baseret på en inter-subjektiv relation mellem forsker og dataproducent, hvilket giver anledning til den samme type metodiske og moralske problemstillinger, som vi finder ved spørgeskemaundersøgelser, jf. ovenfor.

Det kan konkluderes, at alle de nævnte data producerende teknikker kan benyttes. I hvert fald leverer genealogien ikke nogle standarder, der afviser brugen af en eller flere af disse. Men især de selv-subjektiverende teknikker omfatter væsentlige metodiske og moralske problemstillinger, som bør give anledning til overvejelser over, hvorvidt fordelene ved at benytte disse overvejer ulemperne. Hvis det overhovedet giver mening at snakke om en ”løsning” på disse problemer, så leverer genealogien dem ikke.

Centrale begreber

Magt / Styring: Handlen på andres handlerum. En relation mellem den som udøver magt og den der udøves magt over, hvor der er mulighed for at vende relationen. Styring sker altid i en vis grad gennem den styredes selv-forhold. Eksempel: Aktivisering af arbejdsløse.

Styringsteknologi: De teknikker (værktøjer, metoder og instrumenter) og de former for viden (for eksempel organisationsteori, evalueringer, personfiler, etc.), som objektiverer og former det som teknikkerne søger at styre (se: Dean, 1994: 187-188). Eksempel: kontrakter mellem offentlige myndigheder og private leverandører ifm. udlicitering.

Dominans: Situation, hvor den som er underkastet dominansrelationen ikke har mulighed for at vende denne. Dominans virker ikke gennem den domineredes selv-forhold. Eksempel: relationen mellem fange og fangevogter i nutidens fængsler.

Rationaliteter: Mål-middel overvejelser, der trækker på specifikke vidensformer, og som altid er indskrevet i praksis, dvs. konkrete handlinger. Omvendt er alle praksisser informeret af en eller flere ofte modstridende rationaliteter.

Normalisering: De praksisser, hvorigennem en gruppe producerer det normale, som samtidig danner udgangspunkt for gruppens refleksioner og handlinger. Normalisering indebærer ikke (nødvendigvis) standardisering af tænke- og handlemåder. Eksempel: benchmarking af hospitalernes produktivitet (Triantafillou 2006).

Vidensformer / Sandhedsregimer: Er mere eller mindre sammenhængende systemer, der søger at gøre visse praksisser og fænomener til genstand for viden. Indeholder altid specifikke ritualer, procedurer og metoder, som der kan være mere eller mindre enighed om, for produktionen af sandheden om de praksisser eller det fænomen, der studeres. Eksempel: socialantropologi: forståelsen af mennesket fordrer langvarige feltophold i de samfund, hvor de pågældende folk lever.

Objektivering: Den proces eller praksis, hvorigennem noget gøres til passiv genstand for viden. Denne objektivering sker altid gennem en eller flere specifikke vidensformer. F.eks. objektivering af et dyr ("butsnudet frø") gennem biologien, eller et menneske ("indvandrer") med særlige karakteristika gennem etnologisk og geo-politisk viden.

Subjektivering: De styringspraksisser, hvorigennem en person, gruppe eller organisation søges gjort til et subjekt, dvs. en der besidder specifikke kompetencer til at handle på bestemte måder. Eksempel: Arbejdsformidlingens forsøg på at skabe og forme personen uden arbejde som den "jobsøgende", der formodes at være aktiv jobsøgende, sætte mål for sin karrierestrategi, og aktivt opdatere sine kompetencer gennem livslang læring, etc.

Selv-subjektivering / frihed: De praksisser, hvorigennem en person, gruppe eller organisation reflekterer over sig selv og beslutter at handle på sig. Disse praksisser udøves aldrig i et tomrum, men altid i relation til diverse styringsforsøg, moralske adfærdskoder og rationaliteter. Eksempel: den lærende organisation, der satser på at livslang læring for sine medarbejdere.

Litteratur

- Andersen, N. Å. (1999) *Diskursive analysestrategier. Foucault, Koselleck, Laclau, Lubmann*. København: Nyt fra samfundsvidenskaberne.
- Bovbjerg, K. M. (2001) *Følsomhedens Etik*. Højbjerg: Hovedland.
- Burchell, G. (1996) "Liberal government and techniques of the self", in A. Barry, Osborne, T., Rose, N. (ed.) *Foucault and Political Reason*. London: UCL Press, pp. 19-36.
- Christensen, A. and T. Hansen (2004) *Fra Asyl til Selvudvikling*. Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, Roskilde Universitetscenter
- Cruikshank, B. (1999) *The Will to Empower. Democratic citizens and other subjects*. Ithaca: Cornell University Press.
- Dean, M. (1994) *Critical and Effective Histories. Foucault's methods and historical sociology*. London: Routledge.
- Dean, M. (1995) "Governing the unemployed self in an active society", *Economy and Society*, 24 (4): 559-583.
- Dean, M. (1998) "Questions of Method", in I. Velody and R. Williams (ed.) *The politics of constructionism*. London: Sage, pp.
- Dean, M. (1999) *Governmentality : power and rule in modern society*. Thousand Oaks, Calif. ; London: Sage Publications.
- Dean, M. (1999) "Normalising Democracy: Foucault and Habermas on Democracy, Liberalism and Law", in S. Ashenden and D. Owen (ed.) *Foucault contra Habermas*. London: Sage, pp. 166-194.
- Dreyfus, H. L. and P. Rabinow (1982) *Michel Foucault : beyond structuralism and hermeneutics*. London: The Harvester Press.
- Escobar, A. (1995) *Encountering Development. The Making and Unmaking of the Third World*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Foucault, M. (1974) *The archaeology of knowledge*. London: Tavistock Publications.
- Foucault, M. (1977) "Nietzsche, Genealogy, History", in D. F. Bouchard (ed.) *Language, counter-memory, practice*. Ithaca: Cornell University Press, pp. 139-164.
- Foucault, M. (1979) *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*. London: Penguin.
- Foucault, M. (1980) "The Confession of the Flesh", in C. Gordon (ed.) *Michel Foucault. Power/Knowledge*. New York: Harvester Wheatsheaf, pp. 194-228.
- Foucault, M. (1980) "The History of Sexuality", in C. Gordon (ed.) *Michel Foucault. Power/Knowledge*. New York: Harvester Wheatsheaf, pp. 183-193.
- Foucault, M. (1980) "Truth and Power", in C. Gordon (ed.) *Michel Foucault. Power/Knowledge*. New York: Harvester Wheatsheaf, pp. 109-133.
- Foucault, M. (1980) "Two lectures", in C. Gordon (ed.) *Michel Foucault. Power/Knowledge*. New York: Harvester Wheatsheaf, pp. 78-108.
- Foucault, M. (1982) "The Subject and Power", in H. L. Dreyfus, Rabinow, P. (ed.) *Michel Foucault. Beyond Structuralism and Hermeneutics*. London: The Harvester Press, pp.
- Foucault, M. (1986) "Kant on revolution and enlightenment", *Economy and Society*, 15 (1): 88-96.
- Foucault, M. (1987) *The Use of Pleasure*. London: Penguin.
- Foucault, M. (1988) "The Concern for Truth", in L. D. Kritzman (ed.) *Michel Foucault. Politics, Philosophy, Culture*. New York: Routledge, pp. 255-267.
- Foucault, M. (1989) "The Discourse of History", in S. Lotringer (ed.) *Foucault Live*. New York: Semiotext(e), pp. 19-32.
- Foucault, M. (1989) "History, discourse, discontinuity", in S. Lotringer (ed.) *Foucault Live*. New York: Semiotext(e), pp. 33-50.
- Foucault, M. (1989) "Problematics", in S. Lotringer (ed.) *Foucault Live*. New York: Semiotext(e), pp. 416-422.

- Foucault, M. (1991) "Questions of Method", in G. Burchell, Gordon, C. and Miller, P. (ed.) *The Foucault Effect. Studies in Governmentality*. London: Harvester Wheatsheaf, pp. 73-86.
- Foucault, M. (1994) "The Ethic of the Care for the Self as a Practice of Freedom", in J. Bernauer and D. Rasmussen (ed.) *The Final Foucault*. Cambridge, Mass.: The MIT Press, pp. 1-20.
- Foucault, M. (1998) "The Order of Things", in J. D. Faubion (ed.) *Michel Foucault. Essential works of Foucault 1954-84, vol. 2, Aesthetics, Method and Epistemology*. New York: The New Press, pp.
- Habermas, J. (1987) *The philosophical discourse of modernity : twelve lectures*. Cambridge: Polity in association with Basil Blackwell.
- Habermas, J. (1996) *Between Fact and Norms: Contributions to a Discourse Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Kendall, G. and G. Wickham (1999) *Using Foucault's Methods*. London: Sage.
- Nietzsche, F. (1974) *The Gay Science*. New York: Vintage Books.
- Nietzsche, F. (1980) *On the Advantage and Disadvantage of History for Life*. Indianapolis: Hackett.
- Nietzsche, F. (1994) *On the Genealogy of Morality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Power, M. (1997) *The Audit Society. Rituals of Verification*. Oxford: Oxford University Press.
- Raffnsøe, S. and M. Gudmand-Høyer (2005) "Dispositivanalyse - en historisk socialanalytik hos Foucault", in A. Esmark, Lausten, C.B., Andersen, N.Å. (ed.) *Poststrukturalistiske analysestrategier*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag, pp.
- Rose, N. (1996) "Psychiatry as a political science: advanced liberalism and the administration of risk", *History of the Human Sciences*, 9 (2): 1-23.
- Schmidt, L. H. and J. E. Kristensen (1985) *Foucault's blik*. Aarhus: Modtryk.
- Sæther, A. S. B. (2003) *Forældreskyldens genealogi*. Institut for Arkæologi og Etnologi, Københavns Universitet
- Townley, B. (1994) *Reframing Human Resource Management*. London: Sage.
- Triantafillou, P. (2001) "Governing agricultural progress: A genealogy of the politics of pest control in Malaysia", *Comparative Studies in Society and History*, 43 (1): 193-221.
- Triantafillou, P. (2006) "Benchmarking som normaliserende styringsteknologi", *Politica*, Forthcoming.
- Triantafillou, P. and L. Abildtrup (2005) "Arbejdets autonomisering: Fra fremmedgørelse til neo-liberal", *GRUS*.
- Triantafillou, P. and A. Moreira (2005) "Modern templates of happiness: Performing spiritualism and psychotechnics in Denmark", *History of the Human Sciences*, 18 (2): 87-109.
- Villadsen, K. (2004) *Det sociale arbejdes genealogi*. København: Hans Reitzel.
- Walters, W. (2000) *Unemployment and Government. Genealogies of the Social*. Cambridge: Cambridge University Press.

